

BOKLÄSNING OCH DEN SVENSKA BOKMARKNADEN

BIRGITTA WALLIN, ELISA TATTERSALL WALLIN
OCH DAVID GUNNARSSON LORENTZEN

Sammanfattning

Det här kapitlet behandlar frågor som på olika sätt rör böcker, bokläsning och distribution av e-litteratur på den svenska bokmarknaden. Exempelvis analyseras hur stor andel av svenska folket som läser böcker, i vilka format de läser, och hur ofta de läser. Olika samhällsgruppers läsvanor analyseras, liksom hur läsningen har förändrats över tid. Några av de resultat som framkommer är att läsning av e-böcker fortsätter öka. Andelen som läser e-fackböcker har ökat från 13 till 16 procent mellan 2017 och 2018 samtidigt som andelen läsare av e-skönlitteratur har ökat från 16 till 18 procent. Lyssning av ljudböcker har ökat för facklitteratur från 9 till 14 procent medan lyssning av skönlitteratur har ökat från 26 till 29 procent. Statistik från bokbranschen tyder på att allt fler använder sig av prenumerationstjänster för sin konsumtion av digitala böcker, vilket är en fråga som kommer att diskuteras i kapitlet tillsammans med tillgången till digitala böcker via folkbibliotek och bokhandel.

Den svenska bokmarknaden befinner sig i en förändringsprocess. En viktig faktor i denna förändring är den ökade digitaliseringen, som har påverkat hur böcker produceras, distribueras och läses. I det här kapitlet kommer vi dels att rikta blicken mot den svenska bokmarknaden, dels granska den svenska befolkningens läsvanor. Inledningsvis tittar vi närmre på hur försäljning och utlån av tryckta och digitala böcker ser ut, med utgångspunkt i den verksamhet som bedrivs av bokhandel och bibliotek. Därefter kommer vi att presentera resultat från 2018 års nationella SOM-undersökning om befolkningens läsning av skönlitterära och facklitterära böcker i olika format. Frågor som besvaras i kapitlet är bland annat hur stor andel tryckta och digitala böcker som säljs och lånas ut samt hur stor andel av svenskarna som läser tryckta och digitala böcker minst någon gång per månad respektive per år. I analysen görs jämförelser mellan olika befolkningsgruppers läsvanor, exempelvis hur läsning av skön- och facklitteratur respektive läsning av böcker i olika format (tryckt, e-bok, ljudbok) skiljer sig utifrån kön, ålder, utbildningsnivå och boendeområde.

Den svenska bokmarknaden – en överblick

Statistik från branschorganisationer visar att det fortfarande är tryckta böcker som dominerar försäljningen på den svenska bokmarknaden samtidigt som försäljningen av digitala böcker via nätbokhandel minskar. Svenska Förläggarföreningens och Svenska Bokhandlareföreningens statistik visar att försäljningen av inbundna böcker ökade med 3,5 procentenheter mellan 2017 och 2018 medan försäljningen av pocketböcker minskade med 0,4 procentenheter (Wikberg, 2019:20). Samtidigt minskade försäljningen av digitala ljudböcker med 10,8 procentenheter och för e-böcker låg minskningen på 9,5 procentenheter. Det är dock viktigt att poängtera att dessa siffror inte innefattar prenumerationstjänster (Wikberg, 2019:20). För de senare – prenumerationstjänsterna – bygger affärsmodellen på att kunderna betalar en månadsavgift för att få obegränsad tillgång till de e-böcker och ljudböcker som ingår i tjänsten, det vill säga ett slags digital bibliotekstjänst för en genomsnittlig månadskostnad om cirka 149–169 kronor. För de tre största prenumerationstjänsterna, BookBeat, Nextory och Storytel, ökade antalet lästa digitala böcker med 44,9 procent mellan 2017 och 2018 (Wikberg, 2019:22). Om vi granskar formaten var för sig kan vi se att antalet lästa digitala ljudböcker ökade med 36,5 procent medan antalet lästa e-böcker ökade med 45,5 procent (Wikberg, 2019:23). Det tyder på att prenumerationstjänsterna varit förhållandevis framgångsrika i sina försök att öka e-bokläsningen genom sina tjänster (Wallin, 2019:144). Därtill underlättas läsning av digitala ljudböcker och e-böcker av att de flesta svenskar idag har tillgång till en smartmobil där de via applikationer kan ladda ner eller strömma valda böcker från prenumerationstjänster, bibliotek och bokhandel. Digitala böcker kan även läsas med hjälp av andra verktyg som datorer, surfplattor och läsplattor. Läsplattor, med sina skärmar av e-papper och e-bläck, är utvecklade specifikt för e-boksläsning, även om några modeller idag också kan användas för ljudbokslyssning. Tillgången till surfplattor har ökat med två procentenheter sedan förra årets nationella SOM-undersökning och ligger nu på 69 procent (se figur 1).

Försäljning av tryckta och digitala böcker till kunden sker i regel via återförsäljare men det förekommer också att författare och förlag ibland säljer direkt till kunden utan att använda sig av en mellanhand. När det gäller digitala böcker har Axiell Media/Elib sedan år 2000 i stort sett verkat som ensam mellanhand för förlag, bokhandel och folkbibliotek (Wallin, 2019:31). I en större studie av den svenska e-bokmarknaden (Bergström m fl, 2017) kunde utläsas att det fanns ett missnöje med att Axiell Media hade monopol på att förse folkbiblioteken med svensk e-litteratur men också att de höga kostnaderna för utlån ansågs problematiska. E-böcker är en dyr affär för folkbiblioteken eftersom varje enskilt utlån kan kosta mellan 20 kronor och upp till 999 kronor, även om det senare vanligen endast sker i några enstaka fall. Folkbiblioteken menar att förlagens priser på utlåning av digitala böcker är orimligt hög medan förlagen menar att de måste få betalt för

sina digitala böcker (Wallin, 2019:109). För att få kontroll över kostnaderna har de flesta folkbibliotek valt att sätta en övre gräns på mellan 20 och 30 kronor per utlån vilket innebär att låntagarna inte kan få tillgång till nyare titlar, eftersom dessa kostar mer. Trots att det endast är cirka 3 procent av Axiell Medias utbud som kostar mer än 30 kronor per utlån så är det i regel de böckerna som låntagarna främst vill ha (Wallin, 2019:127).

Sommaren 2018 upphandlade Sveriges kommuner och Landsting (SKL) det multinationella företaget Overdrives tjänster för att förse svenska folkbibliotek med e-litteratur, det vill säga både ljudböcker och e-böcker (Laxgård, 2018; Wallin, 2019:31). Effekten av upphandlingen är ännu oklar, men den torde leda till ökad konkurrens eftersom det numera är två företag som erbjuder samma tjänst. Rimligen kommer den också att innebära en bättre och mer prisvärd service till de svenska folkbiblioteken.

Folkbibliotekens uppdrag är att kostnadsfritt förse låntagarna med böcker oavsett format (SFS 2013:801, Bibliotekslag). Bibliotekarier är förvaltare av bibliotekets samlingar och väljer ut nya titlar baserat på en kännedom om bibliotekets användare. För att ha attraktiva samlingar för låntagarna arbetar bibliotekarierna aktivt med inköp av tryckta böcker. Nya och aktuella titlar köps ofta in i flera fysiska exemplar men trots detta kan det bli långa köer och ibland flera månaders väntetid på populära titlar. Medan bibliotekarierna kan handplocka de fysiska medierna till biblioteket fungerar det annorlunda med inköpen av de digitala böckerna. I Axiell Medias tjänst får folkbiblioteken automatiskt tillgång till hela utbudet inom det enskilda bibliotekets pristak, vilket innebär att de måste välja bort e-titlar, istället för att välja in dem i sina digitala samlingar (Wallin, 2019:122). Folkbiblioteken vill att e-litteratur ska kunna hanteras på samma sätt som tryckta böcker. De vill också ha en fast kostnad så att priset på utlån inte blir för högt, eftersom de på så sätt kan ha bättre kontroll på sin budget. Eftersom folkbiblioteken dessutom vill kunna låna ut obegränsat antal e-böcker samtidigt, har de digitala böckerna en stor fördel jämfört med tryckta böcker. Det innebär att låntagare inte behöver vänta för att få läsa populära böcker som oftast genererar lång kötid (Wallin, 2019:114; Bergström m fl, 2017:150). En tryckt bok kan endast lånas ut till en låntagare åt gången. För att möjliggöra fler utlån krävs således fler tryckta exemplar, något som tar upp stor plats i bibliotekets hyllor. E-bokens fördel är att den består av en digital fil som inte tar något utrymme i biblioteksrummet och kan lånas ut till flera låntagare samtidigt.

Dock vill förlagen och bokhandeln gärna se att e-litteratur köps in av biblioteken på samma sätt som tryckta böcker och lånas ut på samma sätt – det vill säga en bok, ett utlån. I USA och i flera europeiska länder fungerar det redan så och på sikt är det möjligt att det kommer att fungera så även i Sverige. Redan nu har några av de större folkbiblioteken i Sverige, som exempelvis Göteborgs stadsbibliotek, avtal med Overdrive för e-litteratur på engelska där de köper in enskilda titlar som biblioteket därefter äger, alternativt köper en licens för att kunna låna ut en titel

ett bestämt antal gånger (36 eller 52) under ett eller två år. Det gör att biblioteken har större kontroll över kostnader för utlån men innebär samtidigt att låntagarna i vissa fall kan få köa även för att låna e-böcker och ljudböcker.

På folkbiblioteken lånades det under 2017 ut drygt 49 miljoner tryckta böcker och knappt 1,8 miljoner digitala böcker. Det är en minskning på fyra procent både för utlån av tryckta böcker och antal nedladdade e-böcker, ljudböcker och talböcker jämfört med 2016 (Kungliga biblioteket, 2018). Försäljningen av böcker genom bokhandel och nätbokhandel är betydligt mindre och under 2018 såldes det cirka 28 miljoner tryckta böcker och cirka 400 000 e-böcker och digitala ljudböcker (Wikberg, 2019:26). Den största konsumtionen av digitala böcker sker numera via prenumerationstjänster och under 2018 läste BookBeats, Nextorys och Storytels kunder cirka 19 miljoner e-böcker och ljudböcker (Wikberg, 2019:24). Här är viktigt att notera att det är endast bokhandel och prenumerationstjänster som är medlemmar i Svenska Bokhandlareföreningen som lämnar statistik och Wikberg (2019) beräknar att cirka tre fjärdedelar av all handel med allmänlitteratur kommer med i underlaget. År 2017 uppskattades att 6 procent av den svenska befolkningen betalade för en prenumerationstjänst för digitala böcker (Nordicom, 2018). Det är en siffra som förväntas ha ökat, inte minst med tanke på prenumerationstjänsternas starka tillväxt under det senaste året.

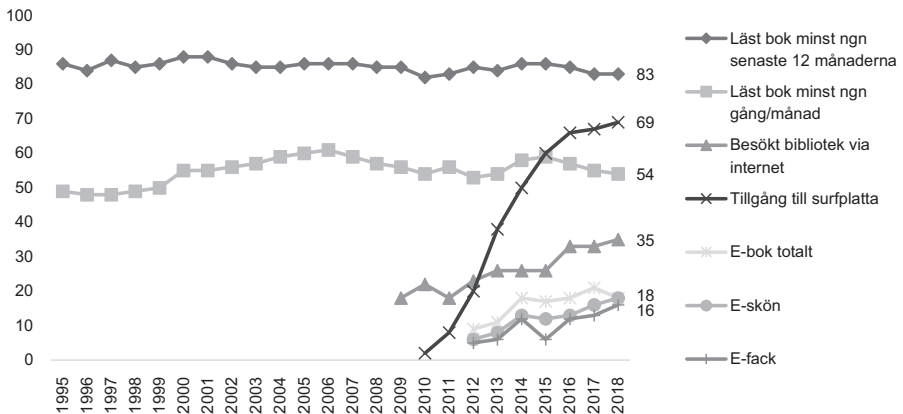
Bokläsning i olika format

I detta avsnitt tittar vi på bokläsning i olika format, det vill säga som tryckt bok, e-bok och ljudbok både som skönlitteratur och facklitteratur. Resultat från tidigare års nationella SOM-undersökningar jämförs med 2018 års siffror. I figur 1 kan vi se hur bokläsningen har förändrats över tid när det gäller läsning minst någon gång per månad respektive minst någon gång per år sedan 1995. Likaså redovisas hur stor andel av befolkningen som under de senaste tio åren har haft tillgång till surfplattor, gjort biblioteksbesök via internet samt läst e-böcker.

I figur 1 ser vi att de som läst bok någon gång under det senaste året ligger kvar på 83 procent, samma som vid förra årets mätning. Andelen svenskar som har läst bok någon gång per år har varit relativt stabilt sedan 1995, som högst har 88 procent rapporterat att de läst bok varje år, och som lägst 82 procent. De som läser bok minst någon gång per månad, har minskat med en procentenhet från förra året och ligger nu på 54 procent. Läsning varje månad har varierat något mer under de senaste 23 åren jämfört med de som läser någon gång per år. Vid mätningarna 1996 och 1997 rapporterade 48 procent att de läste bok varje månad, medan 61 procent 2006 och 60 procent 2015 uppgav att de läst bok minst någon gång per månad. Den sänkta bokmomsen som infördes i början på 2000-talet kan ha lett till att fler svenskar läste böcker varje månad under 2000-talet, jämfört med 1990-talet. En annan skillnad mellan 1990-talet och idag är de digitala formaten som tar mer och mer plats på marknaden. Läsningen av facklitterära e-böcker har

ökat med tre procentenheter och den skönlitterära e-bokläsningen har ökat med två procentenheter sedan föregående års undersökning. Läsningen av e-böcker har dubblerats sedan 2012 års SOM-undersökning.

Figur 1 Bokläsning minst någon gång per år och månad, tillgång till surfplattor, biblioteksbesök via internet samt läsning av e-böcker, 1995–2018 (procent)

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'läst bok'. Skalan är 7-gradig från ingen gång till flera gånger per vecka. Biblioteksbesök via internet: 'Hur ofta har du gjort något av följande på internet?': 'Gjort biblioteksärenden'. Läsning av e-bok totalt bygger på frågan 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'läst någon e-bok'. Läsning av e-bok, skön- respektive facklitteratur, bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?'. Tillgång till surfplatta ingår i frågan: 'Har du för närvarande tillgång till något av följande i ditt hushåll?': 'surfplatta'. Samma 7-gradiga skala som ovan används för dessa frågor. I diagrammet visas användning av e-bok totalt och för skön- och facklitteratur någon gång per år eller oftare. Antal svarande för total e-bokläsning är 1 697. Antal svarande för e-bokläsning, skönlitteratur är 1 674 och motsvarande siffra för facklitteratur är 1 668.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1995–2018.

I figur 1 ser vi också att tillgången till surfplattor har ökat kraftigt mellan 2010 och 2018 och sedan förra årets mätning har den tilltagit med ytterligare två procentenheter så att 69 procent av svenskarna nu har tillgång till surfplattor. En studie gjord av Internetsstiftelsen visar att andelen av befolkningen, 12 år och äldre, som dagligen använder internet i surfplattan är 33 procent (Davidsson, Palm & Melin Mandre, 2018:13). Hos barn noll till tio år är surfplattan det mest populära verktyget för att använda internet (Davidsson, Palm & Melin Mandre, 2018:64). Majoriteten av befolkningen använder internet och det är endast sex procent som aldrig använder internet, den största gruppen av icke-användare är 76 år och äldre (Davidsson, Palm & Melin Mandre, 2018:21). I 2018 års nationella SOM-

undersökning kan vi se att de som väljer att besöka bibliotek via internet har ökat med två procentenheter, till 35 procent. Skälen till att besöka bibliotekets webbplats kan exempelvis vara för att låna om fysiska medier eller låna digitala medier. Som jämförelse kan vi se att 54 procent av den svenska befolkningen besöker det fysiska biblioteket minst någon gång under året (se mer i kapitlet *Allas bibliotek?* av Eriksson och Michnik i den här boken). Andelen som gör biblioteksärenden via internet har ökat markant under de senaste tio åren och har nästan dubblats.

I tabell 1 tittar vi närmare på läsning i olika format för att visa hur stor andel av de svarande som läser böcker, från flera gånger i veckan till någon gång per år. Tabellen skiljer också på läsning av skönlitteratur och facklitteratur samt inkluderar läsning av tryckta böcker, ljudboksläsning och e-boksläsning.

Tabell 1 Andel som läst tryckt bok, e-bok respektive lyssnat på ljudbok samt total bokläsning/boklyssnande de senaste 12 månaderna, 2018 (procent)

	Flera ggr/ veckor	Någon gång/ veckor	Någon gång/ månad	Någon gång/ kvartal	Någon gång/ halvår	Någon gång/ år	Ingen gång	Minst någon gång per år	Antal svar
Skönlitteratur, tryckt	16	8	12	11	9	12	32	68	1 735
Facklitteratur, tryckt	9	8	11	10	8	10	44	56	1 719
Skönlitteratur, ljud	7	3	4	4	4	7	71	29	1 646
Facklitteratur, ljud	1	1	2	2	2	3	89	11	1 637
Skönlitteratur, e-bok	2	2	3	2	2	5	84	16	1 639
Facklitteratur, e-bok	2	2	3	2	2	4	85	15	1 639
Någon typ av bok	26	12	14	10	8	8	22	78	1 578
Tryckt bok (total)	21	11	13	11	9	10	25	75	1 704
Ljudbok (total)	7	3	4	4	4	8	70	30	1 615
E-bok (total)	4	3	4	2	3	5	79	21	1 610

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?' Den 7-gradiga skalan framgår av tabellen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

I tabell 1 ser vi att den totala andelen ljudboksläsning ligger nu på 30 procent, vilket är en ökning med två procentenheter sedan förra året. Den skönlitterära lyssningen fortsätter öka, och 29 procent av den svenska befolkningen lyssnar nu på skönlitterära ljudböcker. Det är tre procentenheter mer jämfört med 2017, och sex procentenheter mer än vid 2016 års SOM-undersökning. Läsning av facklitteratur i ljudboksformat har ökat med två procentenheter sedan förra året, och med fem procentenheter sedan 2016. Samtidigt har den facklitterära läsningen i tryckt format minskat med två procentenheter sedan föregående år. Mindre förändringar

har även skett bland de som läser ofta. Exempelvis har läsningen varje vecka och månad minskat med någon procentenhet i flera format, men har samtidigt ökat med motsvarande procentenheter på halvårsbasis. Överlag ser annars mycket sig likt ut jämfört med 2017 års mätning.

Att fler personer läser e-böcker och ljudböcker är troligtvis sammanlänkat med den tilltagande användningen av prenumerationstjänster för digitala böcker, något som tyder på att det sker förändringar både rörande hur människor får tag på sina böcker, och hur de läser dem. Till skillnad från tryckta böcker så är e-böcker och digitala ljudböcker inte fysiska objekt, något som kan leda till att människor ser mindre värde i att äga dem. Prenumerationstjänsterna för digitala böcker följer i stort biblioteksmodellen, i och med att användarna får tillgång till en stor samling böcker som de får låna och läsa, men inte äger. Skillnaden är att prenumerationstjänsterna tar ut en månatlig avgift, medan biblioteken är skattefinansierade och därmed avgiftsfria att använda. Möjligheten att läsa e-böcker eller ljudböcker via en applikation i mobilen erbjuds även via folkbiblioteken, men allt fler väljer alltså att abonnera på en prenumerationstjänst trots detta. Frågan är varför fler är villiga att betala pengar för en tjänst biblioteken erbjuder kostnadsfritt? Har de kommersiella aktörerna något som biblioteken inte har? Det kan finnas ett samband med att allt fler svenskar är vana att prenumerera på tjänster för andra digitala medier. Internetstiftelsen fann i sin senaste undersökning att 55 procent av svenskarna betalar för musiktjänster på nätet, såsom Spotify, (Davidsson, Palm & Melin Mandre, 2018:85) och 53 procent för digitala tjänster för film och tv så som Netflix (Davidsson, Palm & Melin Mandre, 2018: 77).

Bokläsning i olika grupper

I detta avsnitt tittar vi på hur bokläsningen ser ut bland olika grupper. Över tid är läsning av böcker relativt stabil men den är allttjämt ojämnt fördelad mellan könen och olika socio-ekonomiska grupper. I tabell 2 ser vi hur ofta kvinnor respektive män läser skönlitteratur eller facklitteratur i olika bokformat samt hur bokläsningen ser ut baserat på utbildningsnivå, ålder och boendeområde.

I tabell 2 ser vi att andelen kvinnor som läser tryckt skönlitteratur varje månad är betydligt större än andelen män. Dock har skillnaden mellan könen minskat med sex procentenheter sedan 2017 års undersökning, detta då kvinnornas läsning av tryckt skönlitteratur har minskat med fem procentenheter och männens ökat med en procentenhet. Samtidigt har kvinnors läsning av skönlitteratur i ljudboksformat ökat med tre procentenheter. Männens läsning har ökat överlag, både i tryckt format, ljudbok och e-bok. Den enda kategorin där männens läsning har minskat är tryckt facklitteratur, där den har gått ner med tre procentenheter. Facklitterära e-böcker är den kategorin där män läser mer än kvinnor, annars läser kvinnor överlag mer än män om vi tittar på de som läser minst någon gång i månaden. Dock ser vi alltså att skillnaden mellan könen minskar, framförallt i digitala format. Precis som

tidigare år ser vi att det finns en koppling mellan utbildningsnivå och läsning. De med högre utbildning tenderar att läsa mer och oftare än de med lägre utbildning. De med låg utbildningsnivå är den enda gruppen som visar på en liten ökning av läsning av tryckt skönlitteratur, bland övriga utbildningsnivåer har den tryckta skönlitterära läsningen minskat. Den skönlitterära ljudboksläsningen ökar dock för samtliga utbildningsnivåer.

Tabell 2 Läsning någon gång per månad eller oftare för olika grupper och format, 2018 (procent)

	Skönlitteratur			Facklitteratur		
	Tryckt	Ljudbok	E-bok	Tryckt	Ljudbok	E-bok
Samtliga	37	13	7	28	4	7
Kön						
Kvinnor	44	16	8	30	4	6
Män	30	10	6	26	4	8
Utbildning¹						
Låg	19	6	2	10	3	2
Medellåg	30	13	5	15	4	2
Medelhög	39	16	9	33	6	10
Hög	50	16	10	45	4	11
Ålder						
16–29	32	13	8	30	5	11
30–49	31	17	9	33	6	11
50–64	37	15	6	29	4	4
65–85	45	8	5	22	2	2
Boendeområde						
Ren landsbygd	29	13	6	25	4	3
Mindre tätort	31	13	4	18	2	3
Stad eller större tätort	38	14	8	29	6	8
Storstad (Sthlm, Gbg, Malmö)	44	12	9	34	4	10

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?' följt av 'tryckt bok', 'ljudbok' och 'e-bok' uppdelat på 'skönlitterär bok' respektive 'fackbok'. Svarsskalan var sjugradig och tabellen visar andelen som läst minst någon gång i månaden. ¹med *Låg* avses: 'Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)', 'Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)', *Medellåg* motsvarar: "Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)", 'Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)', *Medelhög* motsvarar: 'Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet, Studier vid högskola/universitet' och *Hög* motsvarar: 'Examen från högskola/universitet, Studier vid/examen från forskarutbildning'.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Om vi tittar på olika åldersgrupper så har det skett ett intressant skifte, där unga vuxna nu läser mer tryckta skönlitterära böcker än gruppen med 30–49 åringar. Detta beror dock inte på någon ökning av dessa gruppers läsning, utan båda grupper har minskat sin tryckta skönlitterära läsning sedan 2017 års undersökning. 30–49 åringar har minskat sin läsning med åtta procentenheter medan 16–29 åringar har minskat med tre procentenheter. Bland 65–85 åringarna har den tryckta skönlitterära läsningen ökat med fem procentenheter och den skönlitterära e-bokläsningen med en procentenhet sedan 2017. Den skönlitterära ljudbokslyssningen har ökat i samtliga åldersgrupper förutom bland seniorerna. Läsning av facklitterära e-böcker har ökat med tre procentenheter i ålderskategorin 30–49 år och ligger nu på 11 procent sett till de som läser varje månad eller oftare.

De som bor på större orter eller i storstad läser tryckta böcker i större utsträckning än de som bor på mindre orter eller landsbygd framför allt när det gäller skönlitteratur. Däremot är det nästan ingen skillnad när gäller det ljudböcker, både skön- och facklitteratur, mellan de olika boendeområdena. Emellertid är den facklitterära e-bokläsningen större i stad och storstad jämfört med mindre tätort och landsbygd, detta kan exempelvis vara relaterat till studier vid högskolor och universitet som oftare återfinns i stad och storstad.

Tabell 3 *Andel som läst bok, lyssnat på ljudbok och läst e-bok de senaste 12 månaderna, uppdelat på kön, 2018 (procent)*

Fråga	Kön	Ingen gång	Någon gång	Antal svar
Läst någon bok ¹	Kvinna	11	89	5 299
	Man	23	77	5 099
Lyssnat på ljudbok ²	Kvinna	65	35	883
	Man	67	33	860
Läst e-bok ²	Kvinna	83	17	877
	Man	82	18	860

Kommentar: ¹Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?': 'läst någon bok'. Ett Chi²-test visade att det finns ett signifikant samband mellan läsning av bok och kön. ²Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?': 'ljudbok', 'e-bok'. Chi²-tester visade att det inte finns något signifikant samband mellan lyssning på ljudbok och kön samt läsning av e-bok och kön.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Även om vi i tabell 2 kunde se att skillnaden mellan könen minskar, så ser vi i tabell 3 att det fortfarande föreligger stora skillnader mellan könen i fråga om läsning av böcker på årsbasis, där 89 procent av kvinnorna har uppgivit att de läst bok det senaste året medan motsvarande siffra för männen är 77 procent. Dock förändras den stora skillnaden i läsning mellan könen när det kommer till digital

bokläsning. För läsning av ljudböcker är skillnaden mellan könen mycket liten, och 35 procent av kvinnorna och 33 procent av männen uppger att de läst ljudbok under det senaste året. När det gäller e-bokläsning är skillnaden ännu mindre och 17 procent av kvinnorna och 18 procent av männen svarar att de har läst minst en e-bok de senaste 12 månaderna. Det är intressant att notera att e-böcker är det enda format som män använder mer än kvinnor sett på årsbasis.

I tabell 4 fördjupas jämförelsen med ljudboksläsning och utbildningsnivå genom en mer finfördelad utbildningsskala. Då vi i tabell 2 endast tittade på låg, medel-låg, medelhög och hög utbildningsnivå går vi här in på grundskoleutbildning, gymnasieutbildning, högskoleutbildning och forskarutbildning.

Tabell 4 Andel som lyssnat på ljudbok de senaste 12 månaderna, uppdelat på utbildningsnivå, 2018 (procent)

	Ingen gång	Någon gång	Antal svar
Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	(83)	(17)	12
Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	86	14	219
Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	71	29	231
Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	65	35	342
Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet	64	36	231
Studier vid högskola/universitet	59	41	191
Examen från högskola/universitet	60	40	485
Studier vid/examen från forskarutbildning	(69)	(41)	29

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?': 'ljudbok'. Ett Chi²-test visade att det finns ett signifikant samband mellan lyssning på ljudbok och utbildningsnivå. Siffror inom parentes anger att antalet svarspersoner understiger 50.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

I tabell 4 ser vi att det finns ett samband mellan läsning och utbildningsnivå och att ljudboksanvändningen är mer utbredd bland dem med högre utbildning. Bland dem med högskoleutbildning och forskarutbildning ligger användningen på 40 och 41 procent, dock är antalet svarande bland forskarutbildade lågt eftersom det av naturliga skäl är ett fåtal personer i Sverige som genomgått en forskarutbildning.

I tabell 5 genomför vi samma jämförelse mellan en mer finfördelad utbildningsnivå och läsning, här dock med fokus på läsning av e-böcker.

Tabell 5 Andel som läst e-bok de senaste 12 månaderna, uppdelat på utbildningsnivå, 2018 (procent)

	Ingen gång	Någon gång	Antal svar
Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	(92)	(8)	13
Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)	94	6	216
Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	84	16	232
Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)	88	12	345
Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet	81	19	229
Studier vid högskola/universitet	75	25	190
Examen från högskola/universitet	77	23	480
Studier vid/examen från forskarutbildning	(62)	(38)	32

Kommentar: Frågan löd 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna läst följande typer av böcker?': 'e-bok'. Ett Chi²-test visade att det finns ett signifikant samband mellan läsning av e-bok och utbildningsnivå. Siffror inom parentes anger att antalet svarspersoner understiger 50.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Sambandet mellan högre utbildning och läsning ökar än mer vid e-boksläsning jämfört med ljudboksläsning, dock bör det påpekas att det är ett lågt antal svarande (32 individer) som har studier vid/examen från forskarutbildning. Mellan 23–25 procent av de med högskoleutbildning läser e-böcker någon gång per år, vilket kan bero på att akademiska bibliotek i hög utsträckning tillhandahåller kurslitteratur som e-böcker. 38 procent av de med studier vid eller examen från forskarutbildning läser e-böcker, vilket är avsevärt mer än alla andra grupper. Det är troligt att forskare fortsättningsvis läser facklitteratur för sitt arbete, och då även läser det i e-boksformat då det både är lättillgängligt och smidigt. För de som vant sig vid att läsa e-böcker vid arbete och studier är steget sannolikt inte så stort att även börja läsa e-böcker för nöje.

Högläsning för barn

Högläsning för barn är både läsförmedlande och språkutvecklande (Ledger & Merga, 2018). Barn som blir lästa för får en positiv attityd till böcker och läsning förmedlade till sig, något som bäddar för ett fortsatt läsintresse (Andersson, 2015:43). Även om barn oftast lär sig att läsa och skriva när de börjar skolan, så är grunden som läggs i hemmet under barnets tidiga år mycket viktig för deras utveckling (Fast,

2007). Att läsa för en fyraåring sex till sju gånger per vecka ger barnet en läsförmåga jämförbar med barn som är 12 månader äldre (Kalb & van Ours, 2014). De positiva kognitiva effekterna av högläsning är också långvariga (Kalb & van Ours, 2014). En Australiensisk studie fann att barn uppskattar att bli lästa för (Ledger & Merga, 2018). 80 procent av de studerade sex- till åttaåringarna berättade att de tyckte om att bli lästa för. Bland barnen som inte tyckte om högläsning berodde det bland annat på att de vuxna läste böcker som barnen inte gillade, eller att de läste på ett sätt som barnen inte uppskattade, exempelvis för lågt, för högt eller med för lite inlevelse (Ledger & Merga, 2018). Många föreställer sig att läsning för barn främst gäller tryckt skönlitteratur, men forskning visar att många barn finner stor glädje i läsning av facklitteratur och i andra format (Hedemark, 2012:126).

Gällande högläsning för barn ser vi inga markanta skillnader sedan föregående års SOM-undersökning. Bland gruppen som har barn i sitt hushåll har läsningen ökat med en procentenhet, samtidigt som den har minskat med två procentenheter i gruppen med alla svaranden. Att högläsning för barn är viktigt är de flesta överens om, forskning visar att det är den mest betydelsefulla faktorn i utvecklingen av små barns läs- och skrivförmåga (Kalb & van Ours, 2014).

Slutsatser

Läsning av tryckta böcker är överlag stabil i SOM-mätningarna mellan 2017 och 2018. I vissa grupper har dock läsningen i tryckta format på månadsbasis, framförallt av skönlitteratur, minskat markant och dessa grupper har istället övergått till att oftare och i större utsträckning läsa digitala böcker. Lågutbildade och seniorer är de enda grupper som ökat sin läsning av tryckta skönlitterära böcker.

Det finns en liten indikation på att färre personer läser varje vecka, framförallt när det gäller i tryckt format. Dock ökar istället läsningen i dessa format på halvårsbasis, vilket kan tyda på att människor läser i ungefär samma utsträckning som innan, men att de läser mer vid några få koncentrerade tillfällen under året. Dock visar inte statistiken när under året människor läser, så det går inte att dra några slutsatser om det exempelvis rör sig om mer läsning under sommaren och julleddigheten.

Även om vi vet att fler kvinnor överlag läser fler böcker än män så har skillnaden fortsatt att minska när det gäller tryckta böcker de senaste åren, och den är mycket liten i de digitala formaten där fler män läser e-böcker än kvinnor. Tittar vi på specifika grupper och digital läsning, så ser vi exempelvis att forskare läser e-böcker i mycket större utsträckning än personer från alla andra utbildningsnivåer, och att e-bökläsningen är något mer utbredd i stad än på mindre orter och landsbygd. Däremot är läsningen av ljudböcker mer jämnt fördelad mellan olika boendeområden och åldersgrupper, men det finns också ett tydligt samband mellan högre utbildning och läsning av både ljudböcker och e-böcker.

Digital läsning fortsätter öka både när det gäller e-böcker och ljudböcker. Statistik från bokbranschen visar att distribution av digitala böcker genom mer traditionella

kanaler, bibliotek och bokhandel, minskar något. Prenumerationstjänster för digitala böcker fortsätter att tillta i antal användare, och fler läsare får därför tag på sina böcker den vägen istället för genom bokhandel och bibliotek. Detta tyder på en förändring både kring hur människor får tag på sin litteratur, och hur de sedan läser den. Den här förändringen är något som kommer vara oerhört intressant att följa under de kommande åren.

Referenser

- Andersson, Jonas (2015). *Med läsning som mål. Om metoder och forskning på det läsförämjande området*. Stockholm: Statens kulturråd
- Bergström, Annika, Höglund, Lars, Maceviciute, Elena, Nilsson, Skans Kersti, Wallin, Birgitta & Thomas D. Wilson (2017). *Books on screens: Players in the Swedish e-book market*. Göteborg: Nordicom.
- Davidsson, Pamela, Palm, Matti & Åsa Melin Mandre(2018). *Svenskarna och internet 2018*. IIS, Internetstiftelsen i Sverige. https://internetstiftelsen.se/docs/Svenskarna_och_internet_2018.pdf
- Fast, Carina (2007). *Sju barn lär sig läsa och skriva: familjeliv och populärkultur i möte med förskola och skola*. Uppsala: Uppsala Universitet.
- Hedemark, Åse (2012). A study of Swedish Children's Attitudes to Reading and Public Library Activities. *New Review of Children's Literature and Librarianship* 18 (2), 116-127. DOI: 10.1080/13614541.2012.716693
- Kalb, Guyonne & Jan C. van Ours, (2014). Reading to young children: a head-start in life. *Economic of Education Review* 40(1), 1-24.
- Kungliga biblioteket (2018). *Bibliotek 2017*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Laxgård, Kalle (2018). Overdrive vinner upphandling om e-litteratur på svenska bibliotek. *Svensk Bokhandel*, <http://www.svb.se/nyheter/overdrive-vinner-upphandling-om-e-litteratur-pa-svenska-bibliotek>
- Ledger, Susan & Margaret K. Merga (2018). Reading Aloud: Children's Attitudes toward being Read to at Home and at School. *Australian Journal of Teacher Education* 43(3), 124–139.
- Nordicom (2018). *Nordicom-Sveriges mediebarometer 2017*. Göteborg: Nordicom.
- SFS 2013: 801. *Bibliotekslag*. Stockholm: Kulturdepartementet.
- Wallin, Birgitta (2019). *Selling and ledning e-books: Changes in the Swedish literary field*. Borås: Valfrid.
- Wikberg, Erik (2019). *Bokförsäljningsstatistiken: Helåret 2018*. Stockholm: Svenska bokhandlareföreningen och Svenska förläggareföreningen.

